

REZILIENȚA INFORMAȚIONALĂ LA
FIRUL IERBII ÎN REPUBLICA MOLDOVA
- o abordare -

Autoare: Alina DOROFTEI

Chișinău, 16 septembrie 2024

În Republica Moldova, combaterea dezinformării și contracararea interferențelor și manipulării informaționale străine (FIMI – *în engleză*) sunt în principal responsabilitatea actorilor de la nivel central, în timp ce reziliența la nivel local este susținută în principal prin inițiative ale societății civile și mass-media. Pentru a consolida reziliența informațională la nivelul comunităților locale, este necesară **o abordare axată pe combaterea dezinformării, promovarea gândirii critice, alfabetizarea media și dezvoltarea mass-mediei locale**. În contextul atacurilor hibride din partea Federației Ruse împotriva Republicii Moldova, Chișinăul trebuie să asigure **un nivel minim de conștientizare pe aspectele legate de FIMI**. Fără aceasta, consolidarea rezilienței informaționale la nivel local va fi incompletă și ineficientă.

Deși autoritățile locale se bucură de cel mai ridicat nivel de încredere în Republica Moldova, după biserică, conform unui sondaj din iulie 2024, implicarea lor în sporirea rezilienței informaționale este adesea sporadică, preponderent orientată către comunicarea politică sau în funcție de orientarea ideologică/geopolitică. Pe de altă parte, alți actori locali, precum mass-media locală, ONG-urile, școlile și bibliotecile, sunt mai activi în implementarea proiectelor de educație media și combaterea dezinformării.

Prezenta notă analitică este elaborată în cadrul proiectului IPRE „Analize Tematice a politicilor publice”, realizat cu susținerea Fundației Konrad Adenauer (KAS) în Republica Moldova. Opiniile reflectate în prezenta

publicație aparțin autorului și nu reflectă opinia KAS.

NOTĂ ANALITICĂ IPRE nr. 6/2024

RECOMANDĂRI CHEIE:

Pentru autoritățile centrale și alți actori implicați în combaterea dezinformării și FIMI:

- Pregătirea de materiale scurte, în limbile română și rusă, bazate pe rapoartele de monitorizare și diseminarea lor prin biblioteci, școli și centre de informare.
- Explicarea de către Consiliul Audiovizualului (CA) și mass-media a aspectelor legislative și metodologice privind combaterea dezinformării.
- Crearea de ghiduri și module de training de către Centrul StratCom pe tema dezinformării și atacurilor hibride, adresate actorilor locali.
- Organizarea de discuții și dezbateri regulate în localități pe teme de dezinformare relevante pentru comunități.

Pentru autoritățile publice locale (APL), școli și asociații:

- Implicarea activă în combaterea dezinformării și instruirea cu privire la instrumentele de FIMI.
- Îmbunătățirea înțelegerii impactului dezinformării asupra comunităților și colaborarea cu autoritățile centrale pentru campanii mai eficiente.
- Alocarea de resurse umane și financiare pentru a susține eforturile locale de combatere a dezinformării.
- Desemnarea unor persoane la nivelul primăriilor sau consiliilor raionale ca puncte de contact pentru combaterea dezinformării.
- Organizarea de discuții regulate cu cetățenii despre dezinformare și FIMI.
- Preluarea bunelor practici din alte comunități europene și participarea la inițiative internaționale de combatere a dezinformării, precum Summit4Democracy.

Pentru ONG-uri, mass-media și societatea civilă:

- Facilitarea schimbului de informații despre proiectele locale și îmbunătățirea complementarității inițiativelor.
- Pregătirea de materiale simplificate și diseminarea lor la nivel local.
- Identificarea unei organizații care să preia rolul de "secretariat" pentru a coordona comunicarea între actorii locali și centrali.
- Implicarea profesorilor de "Educație pentru media" în inițiative de tip peer-to-peer și dezvoltarea de acțiuni locale.
- Continuarea proiectelor de tip "door to door" pentru creșterea capacităților locale.
- Sprijinirea Ministerului Culturii și Ministerului Educației în implementarea Planului de alfabetizare informațională și media 2024-2026.

INTRODUCERE

Prezenta notă analitică urmărește să răspundă următoarelor două categorii de întrebări:

1. Pentru întărirea rezilienței informaționale la firul ierbii, este mai bine să fie adoptată o abordare centrată pe combaterea dezinformării sau pe contracararea interferențelor și manipulării informaționale externe (FIMI - *foreign information manipulation and interference*)? Ce avantaje și constrângeri oferă diferitele abordări? Care sunt actorii centrali cu rolul consolidării rezilienței informaționale la nivelul întregii societăți?
2. Care sunt actorii și ce resurse sunt disponibile la nivel central și local pentru creșterea rezilienței de jos în sus? Ce modalități de cooperare între autorități și comunitate pot fi utilizate/create în vederea creării unor mecanisme participative, orientate către nevoile comunităților?

DEZINFORMARE ȘI FIMI - ÎN OGLINDĂ

Deși există multe abordări cu privire la reziliența informațională, cele mai utilizate la nivel european și care se regăsesc și în legislația Republicii Moldova sunt: 1) combaterea dezinformării și 2) contracararea interferențelor și a manipulării informaționale străine (FIMI). Definierea lor în legislația Republicii Moldova este relativ recentă, prin urmare dezvoltarea metodologiilor și a instrumentarului, precum și punerea lor în aplicare sunt în fază incipientă.

Definiția dezinformării, conform Codului Serviciilor Media Audiovizuale (CSMA), legea nr. 174/2018 (definiția a fost actualizată și se aplică de la 11 septembrie 2023)	Definiția FIMI, conform legii 242/2023 de înființare a Centrului de comunicare strategică și combatere a dezinformării
“răspândire intenționată, pe orice cale, în spațiul public, a informațiilor al căror caracter fals sau înșelător poate fi verificat și care sunt de natură să dăuneze securității naționale”	“eforturi intenționate și coordonate ale entităților străine, cum ar fi guverne, agenții ale acestora sau actori non-statali, de a manipula sau influența opinia publică, informațiile sau narațiunile într-o altă țară în scopul atingerii propriilor lor obiective strategice, politice sau ideologice și care sunt de natură să cauzeze prejudicii securității și intereselor naționale”

Dezinformarea și FIMI se referă la aspecte legate de sănătatea și securitatea spațiului informațional, dar din perspective, competențe și capacități instituționale diferite.

FIMI este frecvent legat de atacuri hibride. Identificarea campaniilor și amenințărilor de tip FIMI este făcută de autoritățile centrale (cu participarea strânsă a serviciilor de informații) pe baza evaluării ingerințelor străine. Centrul de Comunicare Strategică și Combaterea Dezinformării (Centrul StratCom) are competențe exprese cu referire la monitorizarea și analiza FIMI, precum și dezvoltarea mecanismelor de cooperare inter-instituțională și pentru consolidarea rezilienței instituțiilor statului și a societății la FIMI. Serviciul de Informații și Securitate (SIS) este o altă instituție cu competențe în apărarea de interferențe și manipulare informațională externă. Raportul SIS cu privire la *Evaluarea implicării Federației Ruse în procesele electorale din Republica Moldova în 2024-2025*, din martie 2024¹, deși nu operează cu termenul de FIMI, este un exemplu de aplicare a instrumentarului - monitorizare, analiză, conștientizarea situației prin publicarea raportului. O abordare independentă a FIMI la nivel local este improbabilă, dat fiind că lipsesc atât capacitățile de identificare și verificare a ingerințelor străine, precum și cele de răspuns. Cu toate acestea, nivelul local poate avea un rol important, după cum va fi descris mai jos.

Dezinformarea este de asemenea, conform Codului Serviciilor Media Audiovizuale (CSMA), subscrisă sferei securității naționale, dar are o arie mai largă de acțiune și este asociată și cu gândirea critică, alfabetizarea informațională și dezvoltarea mass-media. **Consiliul Audiovizualului (CA)** a adoptat în 2023 Metodologia privind constatarea și evaluarea cazurilor de dezinformare în conținuturile audiovizuale² și a aplicat în câteva cazuri sancțiuni pe dezinformare. Metodologia definește cerințele pentru ca o informație să fie considerată dezinformare - respectiv caracterul fals sau manipulativ să fie verificabil, să fie demonstrată intenția precum și impactul asupra securității naționale. Similar FIMI, **Centrul StratCom și SIS**, au competențe importante pentru combaterea dezinformării. La nivel central, **Ministerul Educației și Cercetării, Ministerul Culturii și alte instituții publice** au luat în ultimii ani măsuri care contribuie la reziliența informațională - de exemplu, la inițiativă

1

<https://sis.md/sites/default/files/comunicate/fisiere/Scenarii%20de%20influen%C8%9B%C4%83%202024-2025.pdf>

2 [https://consiliuaudiovizual.md/wp-](https://consiliuaudiovizual.md/wp-content/uploads/2023/09/Metodologia-privind-constatarea-si-evaluarea-cazurilor-de-dezi-nformare.pdf)

[content/uploads/2023/09/Metodologia-privind-constatarea-si-evaluarea-cazurilor-de-dezi-nformare.pdf](https://consiliuaudiovizual.md/wp-content/uploads/2023/09/Metodologia-privind-constatarea-si-evaluarea-cazurilor-de-dezi-nformare.pdf)

Centrul de Jurnalism Independent, Ministerul Educației și Cercetării împreună cu Ministerul Culturii au aprobat un plan inter-ministerial de alfabetizare informațională 2024-2026³. Planul urmărește sporirea accesului la oportunități de informare și învățare formală și informală pentru toate categoriile de vârstă, la care să aibă acces inclusiv reprezentanții minorităților lingvistice și etnice, categoriile social-vulnerabile, grupurile cu cerințe educaționale speciale. **Asociația Bibliotecarilor din Republica Moldova** este de asemenea implicată în activități de educație mediatică la nivel local, dezvoltând chiar și un manual de educație mediatică informațională pentru bibliotecari.

Lupta împotriva dezinformării este una de lungă durată în R. Moldova, atingând faze acute după agresiunea rusă împotriva Ucrainei și constituind un pilon esențial al atacului hibrid rusesc asupra Republicii Moldova. Deși s-au întărit unele pârghii punitive aplicate de SIS mai ales în perioada stării de urgență și recent și de CA, este necesară o abordare mai complexă a combaterii dezinformării, inclusiv la nivel local, care să includă elemente legate de gândire critică, dezvoltarea mass-media și pregătirea jurnaliștilor, iar la nivel central dezvoltarea cooperării cu rețelele sociale, consolidarea comunității *debunk*-erilor, comunicare strategică din partea autorităților.

Dezinformarea nu reprezintă doar o amenințare de securitate persistentă, dar are și o asociere demonstrabilă cu un actor extern, Rusia. Strategia națională de securitate a Republicii Moldova (intrată în vigoare la 17 ianuarie 2024)⁴ se referă la „operațiunile de tip hibrid desfășurate de Federația Rusă împotriva Republicii Moldova în domeniile politic, economic, energetic, social, **informațional**, cibernetic etc., cu scopul subminării ordinii constituționale, deraierii cursului european al țării și/sau dezintegrării statului”. Ținta atacului hibrid rusesc la nivel local pare să fie păstrarea și chiar **adâncirea clivajelor din societate pe criteriile lingvistice și identitare**.

Sondajul de opinie Watchdog.md și CBS Axa din aprilie 2024⁵ arată că procentul pesimiștilor în categoria vorbitorilor de rusă este mult mai mare (66%) decât în categoria vorbitorilor de română (36%). Similar, se remarcă o discrepanță foarte

mare între cei care consideră că țara se îndreaptă către o direcție bună 51% limba română și 19% limba rusă. Aceste clivaje trebuie să constituie o preocupare pentru autoritățile și elitele locale, pentru că are capacitatea de a submina procesele de reformă, de formulare și implementare a politicilor publice inclusiv locale, dar mai ales a parcursului european al R. Moldova.

ACTORI, RESURSE ȘI INSTRUMENTE

Conform sondajului Institutului Republican Internațional din iulie 2024⁶, autoritățile locale reprezintă instituția cu cea mai ridicată încredere publică (74%), depășind chiar și Mitropolia Moldovei (65%). Prin urmare, întrebarea firească este: ar trebui primarii și alte autorități locale să se implice în combaterea dezinformării? Răspunsul scurt este DA și probabil unii primari o fac în cadrul interacțiunii cu comunitatea, chiar dacă nu într-o manieră explicită și sistematică. Pe de altă parte, unii primari sunt afiliați cu actori politici care își bazează campaniile politice pe dezinformare și manipulare informațională externă. Alții, prezentându-se ca independenți sau administratori, aleg o abordare „ne-politizată”. Respectiv, aceștia par să considere integrarea în UE, dar și agresiunea hibridă a Rusiei, teme geopolitice, propagandă politică, jocul marilor puteri sau apanajul instituțiilor centrale. Chiar dacă implicațiile la nivelul comunității sunt înțelese – decredibilizarea instituțiilor și a proceselor democratice, lipsa de coeziune socială, o populație care poate fi ușor manipulată în cazul unor crize, problema dezinformării nu pare să fie considerată una urgentă sau pentru care autoritățile locale au abilități și resurse.

Deși implicarea primarilor și autorităților locale în combaterea dezinformării pare să fie o resursă încă neutilizată, trebuie avute în vedere anumite linii de conduită. În primul rând, trebuie alocate resurse și create pârghii orientate către creșterea eforturilor de înțelegere a fenomenului și a modului în care este afectată propria comunitate. Dezinformarea nu se referă doar la teme de politică externă sau de securitate. Din ce în ce mai mult sunt avute în vedere aspecte legate de economie și agricultură (acțiunile autorităților, acces la piețe, modificarea reglementărilor sau condițiilor de producție și comercializare), ordine publică și afaceri interne

³ <https://cji.md/planul-interministerial-privind-alfabetizarea-informationala-si-media-elaborat-de-cji-a-fost-aprobat-de-ministerul-educatiei-si-cercetarii-si-ministerul-culturii/>

⁴ https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=141253&lang=ro

⁵ <https://watchdog.md/polls/208121/comunitatea-watchdog-md-si-cbs-research-au-prezentat-rezultatele-unui-sondaj-de-opinie-privind-perceptia-preferintelor-politice-si-impactul-dezinformarii/>

⁶ <https://www.iri.org/resources/national-poll-of-moldova-may-june-2024/>

(migrație, violență, siguranță online, instigare la discriminare și ură, aspecte de gen) și mediu (schimbări climatice).

Implicarea primarilor este dificil de făcut în mod direct, dar este posibilă în asocieri cu inițiative existente, platforme de participare a cetățenilor și alți actori. Școli, biblioteci, mass-media locală, ONG-uri locale pot fi implicate în mai multe acțiuni de combatere a dezinformării. Un rol aparte îl pot juca asociațiile autorităților locale (CALM) sau Grupurile de Acțiune Locală (GAL).

Diferite ONG-uri și mass-media, au derulat și derulează în continuare proiecte de creștere a rezilienței la nivel local și de implicare a comunității în procese decizionale locale. De exemplu, Asociația Presei Independente a implementat timp de un an prin intermediul unor colaboratori locali un proiect de combatere a dezinformării din ușă în ușă în peste 60 de localități din țară.⁷

Astfel, la întrebarea implicării actorilor locali în combaterea dezinformării, alocării resurselor și realizării mecanismelor, **pot fi identificate trei condiții care să fie avute în vedere pentru construirea rezilienței de la firul ierbii:**

1. Combaterea dezinformării și a FIMI trebuie să fie avută în vedere ca obiectiv principal explicit prin campanii, discuții, publicații și infografice, dar bazată pe teme de interes local și disociață de comunicarea politică. Astfel, în funcție de problemele la nivel local - de exemplu, comunități agricole afectate de secetă și cu incertitudinea valorificării producției, comunități divizate, comunități aflate în apropierea graniței cu Ucraina sau de-a lungul Nistrului pentru care aspectele de securitate și apărare sunt mai stringente - campaniile și resursele de combatere a dezinformării trebuie adaptate conform caracteristicilor comunității.

2. Abordarea trebuie să fie una bidirecțională, bazată pe nevoile locale, dar cu resurse alocate de la nivel central. Actorii centrali implicați în monitorizarea și combaterea dezinformării pot transmite către actorii locali monitorizările tematice realizate, analize, ghiduri explicative, dar pe cât posibil trebuie avută în vedere adaptarea lor, fie prin simplificarea conținutului, fie prin găsirea unor modalități de prezentare adecvate mediului local (școli, biblioteci, întâlniri regulate cu oamenii).

3. Efortul trebuie să fie unul susținut, de durată, care să depășească mici proiecte sau activități

ad-hoc. Activități comune cu actorii locali din România și alte state europene și participarea la inițiative internaționale ar crește încrederea autorităților locale că implicarea este nu doar posibilă, dar și necesară. Astfel, orașe din UE, precum Helsinki, Barcelona, Tallinn, Amsterdam, Viena, Aarhus (Danemarca) au derulat inițiative locale pentru a combate diferite tipuri de dezinformare (pandemie, migrație, discurs de ură, alegeri corecte). Rețeaua Orașelor Puternice⁸ derulează inițiative de combatere a polarizării, extremismului și a dezvoltat ghiduri și instrumentare pentru prevenire și răspuns, precum și pentru interacțiunea local-central, inclusiv pe aspecte de dezinformare.

ÎN CONCLUZIE, construirea rezilienței informaționale la firul ierbii este nu doar necesară, dar este esențială pentru o abordare la nivelul întregii societăți ("whole of society approach"). Ea are nevoie însă de implicarea tuturor actorilor care urmăresc integrarea europeană a Republicii Moldova și consolidarea democrației și a securității.

Instituții publice centrale și locale, precum și actori din societatea civilă pot porni o astfel de abordare, începând prin a aduce la aceeași masă părțile interesate cu obiectivul dezvoltării de noi inițiative pe cele trei componente - conștientizare, contracarare și reziliență societală la dezinformare și FIMI, cu includerea aspectelor de promovare a alfabetizării informaționale și a coeziunii sociale.

RECOMANDĂRI

Pentru autoritățile centrale și alți actori implicați în monitorizarea și combaterea dezinformării și FIMI:

- Pentru Centrul StratCom, ONG-uri, StopFals, EUvsDisinfo - pregătirea unor versiuni scurte în limba română și limba rusă pentru rapoartele de monitorizare și analizele realizate și identificarea modalităților prin care pot fi diseminate la nivel local, în principal prin intermediul bibliotecilor, școlilor, centrelor de informare;
- Pentru Consiliul Audiovizualului (CA) și Comisia parlamentară de profil în domeniul mass-media – explicarea sumară, inclusiv vizuală, a aspectelor legislative și metodologice legate de combaterea

⁷ <https://www.api.md/ro/bunele-practici-de-dezintire-a-falsurilor-au-ajuns-in-60-de-localitati-din-tara/>

⁸ <https://strongcitiesnetwork.org/news/preventing-and-responding-to-election-disruption-and-violence-ten-considerations-for-cities/>

dezinformării și a modului în care este combătută dezinformarea în audiovizual de CA;

- Pentru Centrul StratCom - realizarea de ghiduri explicative pe tema FIMI și combaterea dezinformării, iar în măsura în care este posibil, împreună cu Serviciul de Informații și Securitate (SIS) și pe tema atacului hibrid rusesc;
- Pregătirea unor module de training care să poată fi derulate și online adresate reprezentanților de la nivel local;
- Realizarea unor discuții și dezbateri regulate în diferite localități, cu accent pe temele de dezinformare mai relevante pentru locuitori;

Pentru autoritățile publice locale (APL), Asociația bibliotecarilor, școli unde este predată disciplina "Educație pentru media", asociații ale APL, GAL-uri, rețeaua centrelor de informare UE, platforme participative create în cadrul unor proiecte de tipul EU4Accountability, Comunitatea mea (USAID):

- Implicarea în activități de combatere a dezinformării dar și dobândirea de cunoștințe cu privire la instrumentarul FIMI;
- Îmbunătățirea înțelegerii cum dezinformarea afectează comunitatea, siguranța, incluziunea; comunicarea regulată cu actori centrali în vederea asigurării unor campanii StratCom și de combatere a dezinformării mai eficiente;
- Când dezinformarea este identificată ca amenințare la adresa dezvoltării și siguranței comunității, alocarea de resurse umane, și dacă este posibil, financiare, pentru a asigura continuitatea eforturilor locale de combatere a dezinformării. Numirea unor persoane ca puncte de contact la nivelul primăriilor și/sau a consiliilor raionale pe combaterea dezinformării și perfecționarea cunoștințelor lor;
- Realizarea unor discuții regulate (structurate sau informale) cu cetățenii cu privire la dezinformare și FIMI;
- Preluarea unor bune practici din comunități din țări europene și participarea la inițiative internaționale de combatere a dezinformării și polarizării, cum ar fi Summit4Democracy (Global Declaration of Mayors for Democracy), Rețeaua Orașelor Puternice (Strong cities network).

Pentru ONG-uri, mass-media, alți actori din societatea civilă:

- Realizarea unui schimb regulat de informații cu privire la proiectele derulate la nivel local și la modul în care poate fi îmbunătățită complementaritatea și eficiența inițiativelor locale;
- Pregătirea unor materiale de prezentare succintă și simplificată a monitorizărilor și analizelor realizate și diseminarea lor la nivel local;
- Identificare unei organizații sau grup de organizații care ar putea prelua din resursele existente sau prin atragerea de noi resurse, funcția de "secretariat" pentru a facilita comunicarea și cooperarea în ambele direcții;
- Realizarea activităților de instruire, pregătirea de ghiduri explicative și alte instrumente pentru reprezentanții autorităților și ai mediului asociativ local interesați;
- Implicarea profesorilor "Educație pentru media" în activități de învățare de tip peer-to-peer și dezvoltarea unor acțiuni comune locale;
- Continuarea și multiplicarea proiectelor de tip "door to door" sau a celor care au ca obiectiv creșterea capacităților la nivel local - biblioteci, școli, GAL-uri;
- Sprijinirea Ministerului Culturii și a Ministerului Educației și Cercetării în vederea implementării Planului de alfabetizare informațională și media 2024-2026.

ALINA DOROFTEI are peste 24 ani de experiență în domeniul diplomației și relațiilor externe, acumulată în principal la Ministerul Afacerilor Externe al României și la Serviciul European de Acțiune Externă în misiuni de securitate și apărare (PESA) în Georgia și Ucraina și în Delegația UE în Republica Moldova. Alina a acoperit diferite domenii, de la rezolvarea de conflicte și managementul crizelor, la reforma sectorului de securitate, stat de drept și lupta anti-corupție, democrație și dialog politic. În Republica Moldova, a avut avantajul de a activa în diverse roluri, de la manager de proiecte cu organizații neguvernamentale internaționale (Crisis Management Initiative), la coordonator de proiecte de asistență bilaterală a României și consilier politic la Delegația Uniunii Europene în Republica Moldova. Deține un Masterat (Master of Science) în securitate globală la Universitatea Cranfield și Colegiul Militar Regal din Marea Britanie.

Institutul pentru Politici și Reforme Europene (IPRE) a fost înființat în martie 2015 în calitate de centru de analiză și cercetare (eng.: think-tank) independent, non-profit și apolitic. Misiunea IPRE este de a accelera integrarea europeană a Republicii Moldova prin promovarea reformelor sistemice, sporirea democrației participative și consolidarea rolului cetățenilor în procesele decizionale la nivel național și local.

IPRE este membru al Platformei Naționale a Forumului Societății Civile a Parteneriatului Estic (www.eap-csf.eu), co-inițiator al Forumului Think-Tank al Parteneriatului Estic lansat în 2017 la Chișinău, membru al Rețelei de Think Tanks privind Parteneriatul Estic lansat în 2020 (EaP Think Tank Network), membru al Rețelei OSCE de Think Tanks și Instituții Academice (<https://osce-network.net/>) și membru asociat al SELDI - www.seldi.net).

Adresa: Str. București 90, of. 20
Chișinău, MD-2001, Republica Moldova
Tel.: + 373 22 788 989
E-mail: info@ipre.md
Web: www.ipre.md

